

ЕЗИЧЕСТВО, МИТОЛОГИЯ И ТОПОНИМИЯ

Анчо Калоянов

Имената на планини и реки, на селища и на местности, които са същите или подобни на божеските, са сред най-сигурните по достоверност допълнителни извори за митологията. Към тях е проявен интерес още при първите опити за реконструкция на славянския пантеон, но почти винаги ги съпътства съмнението, че са плод на случайно съвпадение или са лични имена, които повтарят божеските. Например, името на планината *Пирин* се смята за унаследяващо античен топоним от типа *Перинтос*, а топонимите от типа *Троян* настоятелно се обвързват с името на император Траян. За разлика от именуването на реките, при планините няма континуитет и предполагащата актуализация на Перинтос подсказва съвместимост на *Перин* с имената на няколко планини – *Пирин* е “баща” и *Стара планина* – “майка”, *Пирин* е “основен персонаж” и до него *Славееви гори* са “планините на Поета”, *Пирин* е “център” и спрямо него на юг е “свещената планина” Света гора. Топонимите от типа *Троян* пък се групират при проходите на два пътя, ориентирани по основните посоки север – юг (Троянския проход) и изток – запад (Ихтиманския проход с т. нар. Траянови врата). Очевидно е, че при превръщането на усвоената територия в етнично землище именуването следва модела за пространство в митопоетичната традиция и като акт със свръхценно значение в старобългарската култура неговата привидна спонтанност в най-малка степен е зависела от случайността.

От тази гледна точка в обхвата на цялото етнично землище топонимите проговарят с доказателствена стойност чрез ареалите на разпространението си и значещо е не само наличието, но и отсъствието им. По-различна е стратегията при именуването на обектите в производните териториални единици (краище, селско землище). Многообразието на съвкупностите на природните феномени в землището на селската община предполага видоизме-

нения в опита да се следва модела на митопоетичната традиция. По правило божеските имена, които в топонимичните изследвания задължително се прикрепват към определено селище, някога са били за обекти в култови средища, а те от своя страна са обслужвали значителен брой селища в дадено краище. На този етап на реконструкцията на предхристиянския религиозен опит на българите не е ясно какъв е обхватът на самото култово средище и на принадлежащите към него селища, които вероятно са били обединявани от ландшафта (планина, котловина, поле), поминъка (планинско скотовъдство, железодобив, земеделие) или административно. При организацията на тази територия, обзрима и обходена, в най-пълна мяра е било възможно и осъществимо разпознаването на божеското присъствие в наличните природни феномени, а след християнизацията знанието за тях освен чрез топоними се е съхранило и в локалната фолклорна култура. Затова е наложително всеки топоним, за чието потекло се предлага името на божество, да се постави в контекста на топонимите и в етничното землище, и в землището на селската община, съпроводи с данни от местната фолклорната култура.

Ще онагледим прилагането на заявения подход при топонима *Сварог* за местност в землището на Ракита, Брезнишко. Пръв го съобщава Ал. Мартинов в “Народописни материали от Граово” (1958) заедно с други топоними от това село, като го свързва с името на бог *Сварог*. Тодор Герасимов в “Сведение за един мраморен идол у българските славяни в Солунско” (1960) след твърдението, че и южните славяни са почитали като главни богове *Перун*, *Сварог* и *Велес*, отправя към следната бележка: “Може би някакво далечно възпоменание за почитане на даряващия светлина Сварог е запазено в названието Сварог на едно възвишено място край селската река до с. Ракита, Брезнишко. Това сведение дължим на Н. Петков от София.” Борис Симеонов в “Топонимията за южнославянската митология” (1963) без уговорки го смята за производно от името на бог Сварог и отбелязва, че местността е в северните склонове на Вискяр планина между селата Гургуляг и Ракита, с вековни дъбове и извор “света вода”.

При тези оскъдни данни предлаганото потекло на топонима *Сварог* не изглежда достоверно и защото не е познат другаде по българското етнично землище. За допълнителни аргументи ще

привлечем забелязаните от Ал. Мартинов особености на фолклорната традиция в Ракита, определено от него като изключително овчарско село. За разлика от околните селища в него обичаят “премлаз” (първото задояване на овцете) се прави не на Гергьовден, а на Еремия: “няколко хора обикалят грамадното общоселско стадо”, “първо през загона за доене се прекарва куче”, същия ден преди вечеря “чиракът се съблича гол, слага върху главата си обредната погача и така обикаля стадото три пъти”. Сред съобщените фрагменти за фолклорната обредност ще отбележим още три: на Игнажден метат комина с габрова шума, на трапезата на Бъдни вечер, когато стопанинът кани свети Джерман да вечеря, семейството стои на колене, на Тодоровден жените минават покрай попа и “подритват както кон рита и цвилят”. Предвид и други особености на Тодоровден в този край, ритуалното поведение на жените трябва да се тълкува като изказ на статуса им на възпроизводителки на потомството, т. е. все още неотродени. Селищното име е по дървесен вид, който заедно с върбата, брезата и трепетликата (осика) се възпява в песните и се явява растителен код на умиращото и възкресяващо божество на плодородието (размножава се чрез “посичане”). Косвено потвърждение на това предположение са архаичните черти в песните за мома баждаринка от Ракита, Чепинско (СБНУ, 39, В. Ст., 663) и за Бояна от Върбово, Белослатинско (ТВ, 3725) и Осиково, Врачанско (ТВ, 2060), а така също и ранносредновековният амулет от Върбовка, Павликенско, с изображения на езически ритуали.

Освен *Сварог* сред петдесетината топонима от Ракита, съобщени от Ал. Мартинов, са *Божилонъц*, *Джурджовски кръс*, *Манастир*, *Пиздица*, *Побиен камик*, *Райкова глава* и *Родилонъц*. Старинният словообразователен тип с *-ец*, по който е изграден последният, позволява допускането, че е налице и топоним, произведен от божеското име *Род*.

Ключов за нашата теза е топонимът *Поганчиница*, споменат от Ал. Мартинов заедно с *Богоя*, *Рангеловски кръс*, *Света вода*, *Свети Илия* и *Света Троица* в списъка от съседното село Арзан, но Йордан Заимов го посочва при Ракита.¹ Изяснявайки името *Поган*, лъка на десния бряг на Тополница в Поибрене, Панагюрско, той изрежда още река *Погана* в Дойранско, село *Поганово*, Царибродско, и местностите *Поганово* в Горна Сушица, Благоевг-

радско, *Погановец* при Златарица и *Погановец* при Косово, Провадийско. Според известния познавач на българската топонимия *Поган* “трябва да е от стб. *поганъ* ‘езичник’ (Супр., Син. тр.), може би във връзка с късен остатък от езическо време или езическо капище”. От многобройните топоними в Поибрене избирателно отделяме *Богданов камик*, *Богословенец*, *Вилова лъка*, *Горната* и *Долната вигня*, *Дивака*, *Златенец*, *Злия камик*, *Калугерица*, *Котлова чукара*, *Кръста*, *Куклата*, *Манастирски рът*, *Новаковец*, *Оброчището*, *Павел*, *Радомирови ниви*, *Радославинец*, *Света Петка*, *Света Троица*, *Свети Георги*, *Свети Дух*, *Свети Илия*, *Светилово поле*, *Свети Никола*, *Свети Петър*, *Черковището*. И тук, както и при Ракита, се повтаря топонимът *Манастир*. Често срещан, в някои случаи той е един от белезите за предхристиянско култово средище, което съответният манастир е унаследил. *Родославинец* и *Радомирови ниви*, също като и *Родиловци*, са вероятно следи от някогашен култ към бог *Род*, а *вигня* свидетелства за железодобив, който допълнително аргументира присъствието на *Поган*.

Обработването на металите изисквало специализирани умения и предполага известно обособяване на практикуващите го, а предаването му по наследство стимулирало съхраняването на традицията. Професионалните им тайни са били религиозно мотивирани, затова и езическите практики в тях са отмирали по-бавно (без друго в очите на околните те били сродни с магьосниците и, следователно, чужди, не-чисти). Това проличава и при случая с *Погановец* – равнина, която е на 0,5 км западно от Златарица². Южно от нея се издига *Чуката* с развалини от черква или манастир, където са черкували и правили курбан на 9 март. Все в югозападна посока от Златарица се намират хълм с кладенец *Мирча* (1,5 км), *Могилата* (2 км), котловината *Родов трап* (2 км) и *Самодивското кладенче* (2,5 км) – изворче, край което “ношем се събирали и играели самодивите”. В календара празникът “Св. четиридесет мъченици” приема чертите на подвижното начало на лунно-слънчевата година през март, което в някои степни астрономически традиции се мотивира от първата среща на Младата Луна с Плеядите при свечеряване в средата на небето, а това обстоятелство показва, че разположените на югоизток *Кокошков рът* и *Ралинча* снемат в земния релеф съзвездията *Плеяди* (*Квачка-*

та, *Кокошката*) и *Орион (Ралицата)*. Ще рече, че манастирът на *Чуката* унаследява култово средище отпреди покръстването, в което са се извършвали и някакви астрономически наблюдения, а както при *Ракита* и *Поибрене*, така и в *Златарица* топонимът *Родов трап* трябва да се свърже с култа към бог *Род*.

Същевременно името на селището и топонимите *Голям* и *Малък бакърджи* свидетелстват за златодобив и за обработка на мед. Монетна находка от времето на превземането на Велики Преслав от Йоан Цимисхи показва, че не само са се добивали, но са се обработвали на място (най-вероятно под опеката на култовото средище, което при покръстването унаследил манастирът на *Чуката*). Жителите на самата *Златарица* са слезлите от *Братановград* (Братановград) обитатели на крепостта, която отстои на 5 км югозападно. Преобладаващите в нея керамични фрагменти са от VI–VII в., период, в който култът към бог *Род* е бил твърде актуален за българските славяни.

За останалите два случая с топоними от типа *Поган* липсват конкретни данни и пътем ще упоменем, че *Горна Сушица* се намира на 5 км северно от *Мелник*, някогашната столица на деспот *Алексий Слав*, а на 10 км южно от нея е село *Хърсово*. *Косово* е съседно на *Марково*, в чието землище е хълмът *Перуново* в близост до *Кузница пещера*³.

Възможността в близкото или в по-далечното окръжение на места, отбелязани като *погански*, да се открият производни от *Род*, *Перун* и *Хърс* топоними, доказва със сигурност, че *Сварог* в *Ракита*, *Брезнишко*, има божеско потекло. Подобна роля има и топонимът от типа *Требище*, който в нашата ономастика без уговорки се изважда от *требеж*, но съществуването на *Требище* и *Требежа* в едно и също землище подсеща, че първият отвежда пряко към стб. *тревѣци* ‘място за езическа служба (треба)’. От значение е и обстоятелството, че той се появява в селища, чиито имена са знак за павликянски религиозен опит като *Паволче*, *Врачански*⁴ и *Павлово* (най-старото име на днешното *Оборище*, *Панагюрско*) или пък е практикуван железодобив през Средновековието като в *Бъта*, *Панагюрско*. Преориентацията на епитета *павликянски* във фолклорната култура от верско към поминъчно означение е била възможна и защото нашите дуалисти (павликяни и богомили) в конкретните си практики са използвани твърде много домашно гра-

диво, унаследено от езичеството. Тъкмо активният железодобив в Маданско обяснява наличието на топоними от типа *Требище*, чието съседство с *Велеска усойка* и *Перунското* подкрепя връзките им с култа към *Велес* и *Перун*.

Велеска усойка е гориста стръмнина в район *Тикла* на община Неделино. Централното селце на *Тикла* е *Джамийска*, което по предание било заселено в *Селище* от човек с петима сина, следи от стари християнски гробища има на връх *Еленка*, а на голия рът *Пазлака* са намирани стари ковашки сечива. На север от *Джамийска* е гората *Велетьово*, чието название е обяснено от изчезнало лично име *Велета*, а на югоизток – гористото бърдо *Вельово*. То дели *Тикла* от село Неделино, в което през XVII в. са регистрирани 59 немюсюлмански домакинства заедно с 4 рударски. На километър в югозападна посока от *Джамийска* се намира на било местността *Требище*. *Велеска усойка*, *Велетьово* и *Вельово* се извеждат от лични имена или родови изчезнали, но *Требище* прави по-достоверно потеклото им от името на бог *Велес*.

Перунското е нива в село *Лещака*, разположено на левия бряг на река *Арда*, на 6 км северно от *Мадан*, който е стар център на железодобив (на срещуположния бряг се намира *Вельово* – нива на склон в махала *Арпаджика*). Североизточно над *Лещака* е *Требището*, склон с ниви. Вероятно за същия склон се отнася и топонима *Требище*, местност в Средната махала на *Върбина*, което отстои на 3–4 км от *Лещака*. По предание старото име на *Върбина* е било *Вълчово* и изворът при голямата чешма *Вълчовица*, *Перунското* и *Требището–Требище* свидетелстват за посветено на бог *Перун* средище, чиито култ е бил мотивиран от железодобива в района.

Георги Христов в “Местните имена в Маданско” (1964) и за *Перунското* предлага потекло от изчезнало родово име *Парунов*, но дори когато то все още е живо, може да се дължи на божеското по произход име на местността, обитавана в по-ранно време от този род. Николай Ковачев в “Топонимията на Троянско” (1969) извежда *Сваровска присойка* (ЮЗ 4 км) във *Велчево*, южен склон с пасища на рода *Сваровци*, от личното име *Сваров в *Сварог. *Сваро* и *Сварог* не са документирани в българската антропониmia, в списъка на родовите имена от Троянско наистина има *Сварови*, но в него са и божеците по едноименната махала, чието име

е по *божек* ‘просяк’⁵, както при *Божековото* в Плаково, Велико-търновско. С други думи, родовото име е само привиден посредник между *Сваровска присойка* и някогашното название на местността *Сварог*.

Важен факт за претълкуването е разположението на тази местност в обсега на пътя, който минава по протежението на река Видима и пресича Стара планина чрез Русалийския проход. В северното му начало е село Бериево с местността *Перу̀нски копак* (ЮИ 3)⁶, след него е село Дебнево (през XV в. “мезра Дъбна” от ‘дъб’), Царева ливада и Царева могила между Гумощник (от ‘гумно’) и Добродан, на юг от което са *Петте кладенеца*, село Зла река с *Траянов пряслап* (ЮЗ 4) и Ново село с *Трояново* (СИ 2). Тъкмо от труднодостъпен дол между Скандалото и Орешака произхожда скален отломък с изображение на свещенодействие в капище, а в махалата *Баба Стана*, която се намира между Орешака и Велчево, е открит каменен жертвеник с конфигурации от ямизвезди⁷. Предвид клишето “медно гумно със златен стожер”, с което се кодират астрономически знания за звездното небе през езическата епоха, селищното име *Гумощник* трябва да се разглежда като следа от ритуалното гумно (подобно на връх *Отъка* до връх *Божка* в Драгоевската планина южно от Велики Преслав). Следователно, *Сваровска присойка* е в окръжението на многобройни топоними с миторитуална семантика, които заедно с археологическите пометници издават присъствието на мощно култово средище, затова задоволително обяснение за потеклото му е възможно, ако се приеме, че то идва от името на бог *Сварог*.

Същата конфигурация на топоними с миторитуална семантика е присъща и за източното начало на пътя през Ихтиманския проход (*Троянград*, *Трояндрум*, *Русалски гробища*, *Кръста с петте могили*, могилата *Еленица* с легенда за доброволна жертва на елен, *Богданица*, *Квачка дере*, *Боян дере*, *Петровска черква*)⁸. Очевидно е, че сакрализацията на пространството по течението на Тополница между Церово и Юнаците, но главно около Калугерово и Елешница, има същия защитен характер спрямо прохода като обиталище на змея Василиск (“царския змей”). Повторението е важно доказателство за моделиращите функции на митопоетичната традиция при организацията на етническото землище, които в конкретните си измерения могат да бъдат установени едва след реконструкцията на пантеона. На този етап още трябва

да отбележим появата на името *Боян* в топонимията и то в съседство с Троянград и Трояндрум. Тъкмо Боян като име титул на Върховния Шаман и на Поета задава връзката със загадъчния Ономатет, който се е сдобил с тайните за реда във Вселената и го проецира върху земния релеф (той, същият, е и най-желаният водач през пълния с опасности проход).

Приемането на християнството през IX в. довело до смяна на религиозния код в топонимията и изборът на светци за покровители на вече установените през езическата епоха свещени места следвал определени правила, т. е. извършен бил своеобразен превод. При трансформацията на празничния календар предпочетени били светците, чиито дни съвпадали със забележимите моменти в кръговратите на Слънцето, Луната и Плеядите, но покъсно предишната им митологична мотивация, ако не била насилва или доброволно отказвана, преставала да бъде необходима и отпадала. При прекодирането на пространствения модел тя се съхранила на равнища, които не се поддавали на преднамерено унищожаване или на забравя – релеф (връх, долина, камък, извор), комуникации (начало на проход, водослив на реки), поминък (металодобив). Същевременно тези реалии подавали разнообразни опорни точки за по-адекватен превод на новия религиозен език.

Разполагаме с наблюдения при името Петър, които доказват плодотворността на подобен прочит на осъществената на принципа на превода конверсия. Интересът ни към него беше провокиран от предпочитанието към Свети Петър за Змееборец на мястото на Свети Георги в коледните песни на три села, разположени югоизточно от Мадара – Костена река (СИБ 2, 255), Косово и Марково (АрхКБЛ), в землищата на които се намират *Перуниво*, *Погановец* и *Кузница пещера*. Забележима е разликата в иконографията на Свети Петър – и той е конник като Свети Георги, но е придружен от куче (“че си пусна бързото ърти”), а времето за двубоя е след изгрева на слънцето (“Сура ламя преди зори, Свети Петър подир зори”), което съответства на изгрева на Плеядите спрямо изгрева на Слънцето в дните около Петровден.⁹ Ако промяната в иконографията следва реалии от релефа на конника от Мадара, който също се придружава от куче, то изборът на Свети Петър за Змееборец несъмнено е продиктуван от култовото средище в *Перуниво*.

Свети Петър се оказал възприемник на култа към бог *Перун* поради разполагането на неговия празник във върховния момент от годишния кръговрат на Слънцето, към което може да се добави съзвучието в двете имена (Перун–Петър), но най-важното основание ще да е било открито в своеобразното му близначество с Павел. Двойката Петър–Павел съответствала на близначното раздвояване и дори разтрояване на Змеебореца във фолклорната митология, забележимо при Добри–Дан. Но ако Павел бил предпочетен за идентификация на неканоничен религиозен опит, то Петър, обратното, означил официално възприетия. Така във фолклорната подсистема на етничната култура емблематичният за павликяните Павел извикал за активен живот фигурата на своя събрат апостол като знак за вярност към православието, което довело до покровителството му над многобройни оброчища и върхове. От тях за най-ранни приемаме онези, в окръжението на които се е практикувал железодобив (а съответно се е предполагало и присъствието на Змея на дълбините).

Петров кръст е най-високият връх на малката планина Чепън със старо тракийско свитилище в чест на Сабазий, но според нас двата “купатели” (котловидни ями) са от времето на българското езичество и са служили за астрономически наблюдения. В северното му подножие е село Мургащ, Годечко, с оброк *Петров кръс* (З 0,5). За старо култово средище свидетелства топонимът *Болван* (ЮЗ 2), което е унаследено от манастир – *Вълъи манастир* (ЮЗ 3). В *Дубье* (Ю 2) и *Илински кръс* (С 0,3) се намират “цели хълмове със стара сгурия от желязна руда”.¹⁰ В Годечко е познато личното име *Перун* и *Перуна*, поради което *Перуна дупка* в Извор (З 1) и Калотина (И 1) и *Перуниин дуб* в Чепърленци (С 1) едва ли са, както твърди Борис Симеонов, “далечни отгласи от езическо време, когато е бил почитан култът към Перун”. По-вероятно е друго – съхраняването на личното име *Перун* да е следствие от съществуващото култово средище на *Перун* при Балван и подножието на *Петров кръст*.

Село Типченица, Врачанско, е на северното начало на старопланински проход с оброк *Светаго Петра* (С 1) и дол *Троян* (СИ 2). В този край (Ботевградско) се среща антропонимът Троян и, както за *Перун* в Годечко, трябва да се предполага, че съхраняването му се дължи на култово средище на Троян. На изток Типче-

нища граничи със *Синьо бърдо* с оброк *Петровец* (С 2). И тук се появява топонимът *Балван* (ЮЗ 3) за скалист връх, а за старинна звездобройница сочи наличието а скала с дупка *Въртен камък* (СЗ 2). Вероятна е миторитуалната основа на топонимите *Божков рът* и *Божков лъг* (ЮИ 2) и на карстовия извор *Райковец* (СИ 2). На върха *Чепина* (З 4), чието име е сходно с това на планината *Чепън*, се намират останки от антична и средновековна крепост, в която според Богдан Николов е намерен бронзов амулет – конче, яздено от глава на шаман. Такъв амулет произхожда и от село Стефаново, Ловешко. Неговото предишно име е *Вратца*, чрез което е маркирано северното начало на Троянския проход. Тъй като тези амулети са били атрибути на шаманите колобри, религиозните водачи на войската, от чиято колегия се излъчвал Върховният Шаман с името титул *Боян*, то топонимите *Троян* и *Балван* заедно с находката още веднъж доказват автентичността на фрагмента в “Слово о полку Игореве” за певеца *Боян*, който скача от полето към планината по пътеката на Троян.

В северното подножие на Васильовска планина е Голяма Желязна, Троянско, селище със следи от активен железодобив. Изкуствено продълбаната в скалите бъчевидна яма, за която се предполага, че е пещ за леене на желязо, се намира на височината *Петър* (ЮЗ 2), а наблизо има следи от старо селище. В землището на Голяма Желязна е *Хърсова могила* (С 5), чието название се извежда от личното име *Хърсо*, но доколкото това е връх с гори, малко вероятно е да е по притежаван имот и отново по-правдоподобно е допускането, че е по името на бог *Хърс* в Пантеона. Името на планината и на връх *Васильдв*, което според ударението си е старинно, унаследява завареното название на змея *Василиск*. За *Сълпа* (Ю 5), било между западните и източните склонове на изкуствената каменна могила *Грамадата*, Николай Ковачев предлага връзка със ‘стълба’. По-вероятното потекло от ‘стълп’ издава наличие на култово средище с някакво природно каменно изваяние, свързано с обичая грамада, при който се затрупва с камъни вредоносен покойник. Потвърждение откриваме и в името на извора *Хайдушковец* (Ю 5), което може да се изведе от астронима *Хайдути* (*Голямата мечка*). Все по това място е *Зъмски заряд* (Ю 5) – скален венец, в който се вдят много “зъми – змии”, *заряд* ‘скали в дълга редица’. В песенния фолклор е документирана ста-

ринна представа за длаката (козината) на змея от “кремане” (ТВ, 1403), поради което в “скалите в дълга редица” е било разпознато змиеподобното чудовище Василиск, вероятния покойник в грамата, пронизан от Змеебореща. При християнизацията неговото име е *Петър*, наследяващо *Перун*, но топонимите *Градева могила* (И 2) и *Дивите* (Ю 3) отвеждат към имената му *Дивия* и *Град*, познати по интерполацията в “Слово за грядобитието”¹¹. Конфигурацията от обекти, принадлежали някога към миторитуалната сфера и то при селище с емблематично за железодобива име, е съотнесима на сюжетно равнище с мита за двубоя между Змеебореща (*Петър*, *Див*, *Град*) и Змея на дълбините (*Василиск*).

По предание, съобщено от Николай Ковачев, селото било заорано против чума от близнаци с волове близнаци и болестта била погребана на *Чумин кръст* (С 0,3), мястото, на което при заораването кръгът бил сключен. През 1928 г. Васил Стоин е записал от Голяма Железна 33 песни, сред които и “Мома войник” (ССБ, 231) и “Болен Гьорги” (ССБ, 302), а в кратка песен се възпява Перунига (ССБ, 1903), която е откупила “Димско лозе, Дим вилает” и седемдесет кираджии да наляят виното (старинността ѝ проличава по споменаването на средновековното име на Видин като Бдин).

В село Буково, Първомайско (двешното му име е Пилашево), за което се предполага, че е било епископско седалище през Средновековието, има оброчище *Светог Петра* (ЮЗ 4) и значими следи от рударство.¹² До някогашния параклис са отбелязани “остатъци от градище (малки камъни)”, а наблизо се намират *Требището* (ЮЗ 3), *Мъжарявково бунарче* и *Дикилиташ*, местност, в която стърчи като “побиен” на височина 5–6 м камък. В окръжението на Буково са селата Брегово, Драгойново, Бодрово, а малко по-далечни са Горски извор и Минерални бани, Хасковско, от които са документирани множество топоними, езически жертвеници и коледни песни със старинна митологична основа (СБНУ 1, с. 10–16; Ил., 118–124). Засега не можем да посочим топоним с божеско потекло, защото не разполагаме с данни от територията на изток от Бодрово и Буково (Пилашево), но имаме достатъчно основание да предполагаме, че такъв съществува. На този етап на проследяването на отношението между митология и топонимия конфигурацията кладенец (*Мъжарявково бунарче*), побит камък (*Дикилиташ*) и параклисът *Светог Петра* достатъчно сигурно

заявяват за предлаганото по-горе тълкуване на топонима *Требище* като място, където са се извършвали служби в епохата на българското езичество.

Към топонимите от типа *Поган* и *Требище* трябва да прибавим и *Балван* (*Побит камък, Стълп*), чиято принадлежност към ритуалната сфера се доразкрива при съседство с оброци, посветени на свети Петър (или едноименни височини и върхове). Подложените на системен прочит тринадесет конфигурации от обекти (в Ракита – Брезнишко, Поибрене – Панагюрско, Златарица, Горна Сушица – Благоевградско, Косово–Марково – Провадийско, Неделино – Маданско, Лещака – Маданско, Велчево–Орешака–Гумошник–Добродан–Дебнево–Бериево – Троянско, Елшица–Калугерово – Панагюрско, Мургаш – Годечко, Типченица – Врачанско, Синьо бърдо, Голяма Железна – Троянско и Буково – Първомайско) са най-сигурното доказателство за моделиращите функции на митопоетичната традиция в обхвата на цялото етническо землище и потвърждават присъствието на *Перун*, *Сварог*, *Велес* и *Хърс* в пантеона на българското езичество. При това поставената цел беше постигната при проследяването на топонимията на десетина някогашни околии, която е системно проучена и публикувана и очевидно все още много доказателства за българската митология чрез топонимите очакват своето въвеждане в обръщение.

БЕЛЕЖКИ

¹З а и м о в, Й. Местните имена в Панагюрско. С., 1977.

²К о в а ч е в, Н. Принос към топонимията на Златарица. – В: З л а т а р и ц а. Страници от многовековната ѝ история. В. Търново, 1999, с. 193–203.

³И з в е с т и я Русского Археологического Института в Константинополе, с. т. X. С., 1905, с. 404.

⁴Н и к о л о в, Б. Топонимията на Врачанска околия. С., 1997.

⁵Божеците са колиби в Зла река и близо до Ново село. Несъмнената връзка в по-ранно време на божеците с фигурата на Поета от шамански тип като певци и благословници в състояние на екстаз прави още по-достоверно нашето предположение, че зад “тропа Трояна” стои Троянската пътека (Троянския проход) в “Слово о полку Игореве”.

⁶К о в а ч е в, Н. Местните названия в Севлиевско. С., 1961.

⁷Х р и с т о в, И. Тракийски култови паметници от Централна Северна

България. – Х е л и с, кн. 3, 1994.

⁸Ц о н е в, Д. Археологически паметници по южните склонове на Панагюрска Средна гора. С., 1963, с. 11–12.

⁹Обходът на нивите и ливадите от Свети Георги в коледната песен започва рано сутринта, но посичането на ламята е при затварянето на кръга, което предполага и край на деня. Астрономически мотивиран от съвпадението на деня с отредения му празник на залеза (“гибелта”) на Плеядите в лъчите на Слънцето, двубоят на светеца със змея се вмести сравнително късно в неговите чудеса, тъй като космическото му съответствие е могло да се случи на Гергьовден едва след X в. А щом като Змееборец и Змей на дълбините са Слънце и Плеяди, съответно Свети Георги и Сура ламя, предпочитанието към Свети Петър задължавало и към преместването на двубоя от вечерта към сутринта.

¹⁰С и м е о н о в, Б. Етимологичен речник на местните названия в Годечко. – ГСУ – ФСФ, LX, с. 115–248.

¹¹К о ц е в а, Е. Най-ранният кирилски препис от слова на Григорий Богослов. – В: Б ъ л г а р с к о Средновековие. С., 1980, с. 240–252.

¹²Д у р и д а н о в, И. Топонимията на Първомайска околия. – ГСУ – ФСФ, LI, 2. 1958.

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ ЗА ФОЛКЛОРНИТЕ ИЗВОРИ

АрхКБЛ – Архив на катедра Българска литература при ВТУ “Св. св. Кирил и Методий”.

Ил. – Сборник за народни умотворения, обичаи и др. Кн. I. С., 1889.

СБНУ – Сборник за народни умотворения. Т. I. – LI, 1889 – 1993.

СИБ – Народни песни от Североизточна България. Т. 1–2. С., 1962 – 1973.

ТВ – Народни песни от Тимок до Вита. С., 1928.